

Raketlasse – dubbelpionen som arbetade i Nazitysklands vapenindustrier

Den 1:a juli 1943 fick utrikesdepartementet ett brev från Stockholmspolisen angående Nils Werner Larsson. Han hade fått avsluta sin anställning den 1 april på tygdepartementet enligt intyg av kaptenen Bengt Rudling på grund av att han gjort sig skyldig till brottsliga manipulationer av reseräkningar (det rörde sig om några hundra kronor).

Den 26 maj hade han avvikit från Stockholm och troligen begett sig till gränstrakterna mot Norge vid Charlottenberg för att visa Oslo ta sig till Tyskland där han skulle ha fått anställning vid någon vapenfabrik.

Larsson hade under sin anställning sysslat med utexperimentering av *en synnerligen hemlig uppfinning för att eliminera rekyl vid skjutning med ett pansarvärnsgevär*. Han hade besökt flera förband över hela Sverige för att lösa problem. Från militär synpunkt var det av stort intresse att han hindrades från utresa från riket.

Det hade man inte lyckats med. Från polismyndigheten i Värmland hade man sedermera fått reda på att Larsson 27:e maj kl. 11.00 passerat gränsen illegalt. En invecklad historia med en svensk dubbelpion under andra världskriget hade dragit igång. Den juridiska processens fokus är framför allt hemliga ritningar av nya svenska vapen som Larsson tillsammans med ett par medhjälpare hade kopierat och överlämnat till både den tyska och den brittiska legationens militärattachéer.

Familj och bakgrund

Nils Verner Larsson föddes 1918 i Älvsborgs län, bor i Bromma sedan 1941 på Drottningholmsvägen i en villa, gift med Olga, född Forsberg med ett barn fött 1941 och ytterligare ett barn på väg i oktober 1943.

Nisse och Olga Larsson, bröllopsfoto 1940

Han fick en lägre utbildning på Chalmers tekniska institut till ingenjör under åren 1935 – 37 men utan examen av ekonomiska skäl. Därefter var han volontär på Kungl. svenska artilleriregementet. 12 juni 1939 fick han en anställning som ingenjörsassistent på Elektrisk Malmletning AB och från 1

oktober på Kungl. Arméförvaltnings tygdepartement där han kom att syssla med vapentekniska problem och ammunitionseffekter. Slutade 1 april 1943, oklart om han avskedades eller avgick på egen begäran.

Han var utan fast arbete i Stockholm till 26 maj 1943 när han lämnade Sverige för att via Norge ta sig till Tyskland för ett arbete i rustningsindustrin. Hustrun var inte införstådd, men det ingick i hans planer att kunna sända pengar till Sverige och till hustrun som var havande med deras andra barn.

Efter Andra världskrigets slut, Nils Verners 2 år och 8 mån. i fängelse, och nya oegentligheter ligger paret i hemskillnad kring 1950. Kriminalpolisen från rättegången 1945 betecknar hans ”numera tydligen helt asociala inställning” som en fara för att han återigen ska begå brott mot rikets säkerhet.

Ammunitionsexperten och resebidragen

Redan i februari var han misstänkt för mindre oegentligheter i sitt arbete på tygdepartementet. Som ammunitionsexpert, speciellt för ett nyframtaget granatgevär, företog han flera resor i landet till olika regementen. Den 4 februari 1943 upptäcktes det att han under året innan tagit ut reseräkningar för resor som han aldrig gjort (det rörde sig om några hundra kronor) och därför anmodades han att säga upp sig till 1 april.

Det som inte blev känt förrän senare var att han också tagit ut vapen för att undervisa några norska ungdomar i sabotageverksamhet, men att han lämnat tillbaka dessa till där han hämtat ut dem i Stora Ursvik utan att ha blivit avslöjad. Han fick avbryta denna utbildning på ett tidigt stadium. Innan någon rättegång om resebidragen dragit igång var Nils Verner Larsson redan i Tyskland.

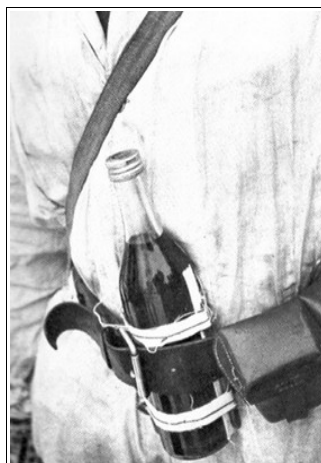
Varför blir man dubbelspion ?

Vi kan alltså konstatera att han på ett tidigt stadium var inne på att uträtta något speciellt, något som skulle få honom att gå utanför lagen och in på frågor som hade att göra med rikets säkerhet. Diskussionen om hans motiv ska komma upp på den rättegång han får gå igenom efter krigsslutet. Men det ser så här långt ut att livet som dubbelspion är något han väljer helt på egen hand utan yttre påverkan. Med ett par medhjälpare tog han sig för att kopiera hemliga ritningar på två nya svenska vapen för att erbjuda dem till främmande makt.

Från Lahti L-39 till Carl Gustaf 48

Stridsvagnar introducerades under Första Världskriget för att kunna bryta upp det stillastående skyttegravskriget, men det hade inte gjorts så mycket för att utveckla pansarbrytande motvapen innan upprustningen inför Andra Världskriget.

I finska vinterkriget användes till en början improviserade vapen, som molotov-cocktail

Ett av de allra första var det stora och otympliga pansarvärnsgeväret Lahti L-39 som knappt hann användas under vinterkriget – bara två pjäser nådde fram till fronten. Där annars improviserade medel som molotov-cocktails och sprängdeg som fästes direkt på pansarfordonet användes med delvis framgångsrikt resultat. Men vapen började utvecklas på fler håll. Snart kunde pansarvärnsgevärsgrepp slå ut de flesta stridsvagnar från ett avstånd av cirka 500 m, och göra det med ett vapen som var lätt att bära och lätt att dölja.

Kalibern på Lahti L-39 var 20 mm, krutgasdriven ammunition, över två meter och 47,5 kg. Under fortsättningskriget 41-44 var ammunitionen för svag för att kunna penetrera de nya sovjetiska stridsvagnarna T-34 och KV-1 och då användes det finska pansargeväret till svagare mål och i en helautomatisk version som luftvärn. Tillverkades i cirka 1900 exemplar. År 1943 bedömde de flesta arméer att pansarvärnsgevär saknade stridseffektivitet. Det behövdes en vidare utveckling för ett rekylfritt vapen med större kaliber och riktad ammunition som samtidigt var lättare att bära.

Det hemliga svenska pansarvärnsvapnet verkar haft sin inspiration från finska vinterkriget. 1940 togs beslut att utveckla och senare tillverka en kopia eller vidareutveckling av Lahti L-39. Det pansarvärnsgevär m/42 med 20 mm kaliber som fanns på ritningar och i prototyper och kallades Jentzen-Abrahamssonska efter uppfinnarna, var kanske redan föråldrat i maj 1943. Det kom i alla fall att tillverkas i liten skala mest för övningskjutningar. Det var ritningarna till denna vapenkonstruktion som Nils Verner Larsson kopierade.

Överlämnandet av en ritning med en 20 mm pvg i maj 1943 kunde vara en allvarlig olägenhet, ehuru denna ritning var av mindre värde när den saknade måttuppgifter och inte angav uppgifter på ammunitionen vilket var av väsentlig betydelse för konstruktionen.

Enligt vad som nu är känt torde överlämnandet av ritningen i maj 1943 ha varit av mindre betydelse, när vapenkonstruktioner av enligt samma princip redan var förhanden i Tyskland och möjligen även av västmakterna. (överstelöjtnant Jentzen 13 november 1945).

***Carl Gustaf 84 mm granatgevär** är ett svenskutvecklat granatgevär med kaliber 84 mm. Vapnet härstammar från Carl Gustafs Stads gevärsfaktori som ursprungligen tillverkade vapnet. Numera finns moderna engångsvapen som M/86 och robot 57 med målsökningsteknik.*

Som granatgevär är vapnet konstruerat enligt bakblåsprincipen. Detta minskar rekyl och tillåter skott även från stående position. Vapnet konstruerades och utvecklades av överstelöjtnant Harald Jentzen tillsammans med ingenjörerna Hugo Abramsson och Sigfrid Akselson.

***Ljungmanska kulsprutegeväret:** Mest av en tillfällighet får Larsson också med sig en ritning av ett kulsprutegevär. Ett 6,5 mm automatgevär utvecklad av Ljungmans verkstäder. Vapnet antogs av svenska armén och kom att tillverkas i ca 32 000 exemplar av Carl Gustafs gevärsfaktori i Eskilstuna.*

***Panzerschreck** ("pansarskräck") var en tysk utveckling baserad på den amerikanska **Bazookan** efter att tyskarna studerat och erövrat dem. Båda var bärbara raketgevär för infanteri mot stridsvagnar, men Panzerschreck hade en större kaliber (88mm mot 60mm) för mer genomslagskraft jämfört med den tidiga bazookan.*

En lång rad andra vapen för pansarstrider konstruerades i Tyskland men det förefaller som om någon svensk teknik inte var av något större intresse att kopiera.

Eskilstuna gevärsfaktori

Stockholm, militärattachéer, spioner och sabotage

I Stockholm pågick ett underrättelsekrig och inblandade länder var ute efter att samla så mycket information som möjligt både om sina fiender, men även sina vänner. I Sverige oroade man sig över hur man skulle skydda sig mot alla hemliga agenter. Det man oroade sig mest för var att det kunde leda till att Sverige drogs in i kriget. Det var lätt för villiga svenskar att ta kontakt med de krigförandes legationerna i Stockholm av ideella skäl eller för att tjäna pengar. Men hårda straff väntade dem som blev avslöjade.

De första krigsåren var risken för en invasion som störst, men även begränsade sabotage-aktioner på svenskt territorium eller med Sverige som bas var en överhängande fara. Det är i det sammanhanget vi först möter Nils Verner på en fest hos unga norska flyktingar som bor på ett elevhem i Åkeshov.

De 6:e januari 1943 sammanträffade han (och kanske tidigare hösten 42 eller på en julfest) vid en bjudning å Åkeshovs skolhem med dåvarande norske militärattachéen i Stockholm Smith-Kielland närvarande. Larsson föreslog att han skulle utbilda lämpliga norska flyktingar i handhavandet av vapen och sprängmedel för eventuellt tilltänkta sabotage-ändamål i den norska Londonregeringens tjänst. Smith-Kielland var välvillig till detta utan att ta något ansvar. Utbildningen påbörjades i Larssons hem med vapenplanscher och eldhandvapen med material han utan tillstånd lånat från ett lager i Stora Ursvik. Han hann dock aldrig gå igenom något mer än pistolen.

När arméförvaltningen i februari upptäcker oegentligheter i hans reseräkningar, avbryts utbildningen av normän och materialen återlämnades. Namnen på tre av normännen stämmer med Norska motståndsrörelsens register. Armand Kvale-Hansen, som var inneboende i Larssons villa, Per Riddervold och Leif Larsen (för vanligt namn för att säkerhetspolisen skulle kunna identifiera den sistnämnda).

När nu Larsson stod utan arbete frågade han Smith-Kielland om hjälp att få arbete i allierad tjänst, dvs. i England. Då det tog tid att få något besked förklarade han att han själv skulle uppsöka biträdande militärattachén vid engelska legationen – en major Bayliss.

Larsson ville gärna arbeta inom en stor rustningsindustri, som Vickers-Armstrong i England. Men då det inte gick valde han Tyskland i stället.

Några dagar senare uppsöker han militärattachén Bayliss på den engelska legationen på Strandvägen 84 och framställer önskemål om en tjänst på firman Vickers-Armstrong i London. Under andra världskriget var Vickers-Armstrongs en enorm brittisk ingenjörsgigant som tillverkade viktig militär utrustning för alla vapenslag.

Om han inte skulle få anställning i England erbjöd han sig att för engelsk räkning resa till Tyskland för att utforska rustningsindustrin. Han besöker därför den tyska legationens militära avdelning biträdande militärattaché Müller-Libenau och pratade om att få anställning i den tyska

rustningsindustrin som ingenjör, och att han på grund av oegentligheter med reseräkningar inte kunde få någon tjänst i Sverige.

Bayliss hänvisar Larsson vidare. I början av april blir han uppringd av T.H. Abraham och blir inbjuden till lunch hos major Bayliss på Narvavägen 20(?). Inget speciellt avtalas, men de engelska representanterna vet nu om att Larsson har kontakt även med den tyska militärattachén. Den 9 april kommer Larsson till Wittstocksgatan 14(?), Abrahams våning där han får träffa en Mr. Green, representant för engelska underrättelseväsendet (Green identifieras som en överste Henry Norman Thornton). Han är intresserad av upplysningar inom det artilleritekniska området. Green framhåller det livsfarliga i företaget om han skulle bli upptäckt i Tyskland och att han inte kan påräkna någon officiell hjälp från engelskt håll.

Larsson omnämner de pågående arbetena med rekylfria vapen hos arméförvaltningen, däribland pansarvärnsgeväret och att han kan få tag på ritningar. Green understödjer Larssons planer att arbeta i den tyska rustningsindustrin, och viktigt är att han blir inspelad på det område inom vilket de engelska myndigheterna önskade få kännedom om de tyska framstegen – som artilleritekniken. Green föreslår ett komplicerat upplägg där Larsson ska vara öppen med sina kontakter med England när han kommer till Tyskland.

I slutet av april besöker han åter Müller-Libenau på den tyska legationen och handlar enligt "Greens" råd och överlämnar en del skisser och sifferuppgifter. Han kan troligen få en anställning, men först måste han överlämna en ritning på ett viktigare svenskt vapen som ett bevis för en lojal inställning till Tyskland.

Han konsulterar en sista gång "Green" som får veta hela planen och förklarar sig nöjd med att även han får en kopia av en ritning av pansarvärnsgeväret. Larsson kommer på att han kan använda sig av en bekant från arméförvaltningen, Kaj Manne Molander som jobbar på ritningskontoret i frihamnen.

Raketlasse, Gustafsson och Molander

Nils Verner Larssons använder sig av flera medhjälpare för att komma över ritningarna. Två av dem, Kaj Manne Molander och en ingenjör utbildad på KTH vid namn Nils Erik Gustafsson blir åtalade och straffade. Gustafsson och Larsson kände väl till principerna för pansarvärnsvapnet, framför allt genom uppgifter från Finland, vilka återgivits i den amerikanska tidskriften "Life". *Vi ansåg att det svenska vapnet med 20 mm kaliber inte var särskilt värdefullt, eftersom vi kände till att ryssarna hade till sitt förfogande ett vapen med i det närmaste fyra gånger så stor kaliber.* Vi diskuterade därför hur man här i Sverige skulle kunna få fram ett vapen med större kaliber.

Tyskt pansarvärnsvapen i mars 1945

De främmande makter som kunde tänkas angripa Sverige hade redan sådana pansar som var okänsliga för det nyutvecklade svenska 20 mm pansargeväret. Vid rättegången 19 i november 1945 mot Larsson kunde både en icke namngiven raketexpert och Jentzen intyga att de svenska ritningarna i maj 43 inte kunde vara någon inspirationskälla för de tyska vapnen.

Många Panzerfaust såldes till Finland, som behövde dem akut, för att kunna penetrera tungt bepansrade sovjetiska stridsvagnar som T-34 och IS-2.

Larsson och Gustafsson träffas i slutet av april, efter besöken hos militärattachéerna. Gustafsson gav honom rådet att hellre söka jobb i Sverige, men ställer upp på att hjälpa honom med ekonomiska lån och kopiering av ritningarna. Larsson rekognoserar på arméförvaltningen och hittar en bakväg så han slipper registrera sig hos vakten och en tidpunkt vid lunchtid när kontoret är obevakat. Ritningarna kopieras på Allkopia i centrala Stockholm. Den 26 maj reser Larsson från Stockholm till Norge och får hjälp av en svensk agent under tågresan och över gränsen till fots och bilresa till Oslo och senare till Århus och därifrån med tåg till sin arbetsplats i närheten av Berlin.

Husrannsakan och rättegång

6:e juni 1943 görs en hemundersökning hos Nils Verner Larsson. När man ringde på dörrklockan öppnade studeranden Gustav Kamstedt som är inneboende hos Larsson. Fru Olga Larsson kommer hem senare på kvällen. I Larssons lilla villa dyker ytterligare en inneboende upp, unge norske flyktingen Armand Kvale-Hansen. Alla förhörs innan en rättegång om de hemliga ritningarna senare i juli där Gustafsson och Molander blir dömda medan Larsson försvunnit utomlands. Ingenting av vikt påträffades vid husundersökningen, varför några föremål inte bortfördes.

Förhöret i Berlin

Nils Verner Nilsson har smitit undan säkerhetspolisens och domstolens eftersökningar och befinner sig i Berlin-Tegel och har en anställning hos en firma Maget, Maschinen und Gerätenbau. Ingenjören Larsson inkallas och förhörs på den svenska ambassaden av K.F. Almquist som inte lyckas reda ut riktigt vad han ägnar sig åt. Ingenting avhandlas om de kopierade ritningarna.

Vidriga omständigheter hemma hade tvingat honom att olagligt ta sig till Norge, säger Larsson. Under samtalets gång nämnde Larsson vid något tillfälle att han kände exempelvis Jentzens rekylfria gevär så ingående att han vore i stånd att rekonstruera det på papper. Som bevis för att han inte hyst nationalsocialistiska sympatier nämnde han att han i Stockholm tillhört en socialdemokratisk tjänstemannaorganisation.

Utrikesdepartementet reagerar på Almquists intervju och intendent överste Sillén ställer frågor om det rekylfria pansarvapnet som uppfunnits av Jentzen- Abramsson. Vad pågår i Berlin? *Larssons vistelse där är betingad av det förhållandet, att tyskarna behöver honom för att klarlägga vissa förhållanden beträffande pv-geväret, vilka icke kunna fås fram enbart genom ett studium av sammanställningsritning, som man nog måste hålla för troligt att Larsson överlämnat till tyska legationen i Stockholm för att per kurir vidarebefordras till Berlin (enligt ett p.m. 20 sep.)*

Familjen bevakades

Enligt avlyssningen 14 juli 1943: (Olga Larsson pratar med Margit) Av samtalet framgår att Nisse och Olga Larsson är medlemmar i en socialdemokratisk ungdomsklubb. *Olga*: Nisse måste ju gå ur klubben, det kanske är bättre att jag också går ur nu om jag får pengar

från Tyskland att leva på.

Margit: det tycker jag inte du behöver

Olga: Får någon tidning tag i att Nisse är i Tyskland, kan hela ungdomsdistriktet få sitta emellan. Jag talade med Torsten Eliasson, han sade att jag inte fick tala om på klubben att Nisse är i Tyskland. Nisse har ju sina ideal. Han är ingen överlöpare.

HETER Fredagen den 15 Oktober 1943

Ingenjör i arméförvaltningen säges ha flytt till Tyskland.

Var medlem i social-
demokratiska
partiet.

Ingenjören vid arméförvaltningens tygdepartement Nils Verner Larsson har ställts under åtal vid rådhusrätten för att han dubbeldebiterat reseräkningar och tillskansat sig 376 kr. Han inställde sig icke vid målets handläggning den 2 september, men hans hustru uppgav då att han sagt sig ha för avsikt att ta sig över till Tyskland. Hur därmed förhåller sig är icke fullt klart, och i arméförvaltningen kan man ej bekräfta uppgiften, fastän man hört rykten härom.

Överste Sillén på första materielbyrån i arméförvaltningen upplyser att

Nils Verner Larsson.

Olga befarade att nyheten om att hennes man begivit sig till Tyskland skulle komma ut i pressen – vilket den också gjorde under hösten 43.

Enligt avlyssningen 27 januari 1944 berättar *Olga*: Jag har fått pass för fem år, men så tillkommer visum förstås. Jag skulle åka till södra Tyskland, till Riesengebirge och åka skidor, för Nisse har semester. Det värsta är ungarna, men hade jag bara mig själv att tänka på, skulle jag inte tveka ett ögonblick. Har varit på tyska turistbyrå, och de var så vänliga. De trodde väl att jag var en sån där riktig nasse-ragata. Jag hade plockat av mig alla märken och kom in glad och skrattande, fast jag ville spotta på dem, där de stod och gjorde hitlerhälsningen.

Avskrift från brevöppning juni 1944: ...den 5:3 juni är min fastställda för dig resdag och jag ska gå in för att allt blir ordnat. Släpa inte med dig alltför mycket bagage, din svarta väska och något typiskt för flygresande damer, en hattask med allt annat än hattar som innehåll. Kan du begränsa allt så är det bra, tag med badsaker för Zoppot (badort nära Danzig) och helt även mina "vita" badbyxor... Din Nisse

Badsemestern ska inte bli så behaglig för Nisse och Olga.

Semesterresan och gestapoförhören 3 – 29 juni 1944

Under tiden troligen 3 – 29 juni 1944 besökte fru Larsson sin man i Tyskland som vid denna tid uppehöll sig i Grossendorf i närheten av Gdynia på Helahalvön. Under vistelsen i Tyskland bodde fru Larsson och hennes man på Casinohotellet i Zoppot. Hon åkte med sin man till Danzig (efter 14 dagar) för att avhämta sitt pass och återvända till Sverige. Hon efterfrågade passet ända till 22 juni

Det berömda badhotellet Casino i Zoppot (numera polska Sopot)

och kallades sedan till förhör där hon utfrågades om kontaktpersoner i Sverige. Hon fick åka hem medan Nils Verner kvarhölls, han hade inget tillstånd att lämna Tyskland. Först efter två månader fick hon ett brev från honom. Han nämnde inget om den behandling han fått, tio dagars arrest och förhör med Gestapo. Hon fick sällan brev, inget mellan april och augusti 45 då hon fick ett brev att han var på väg hem, postat av en norsk överste.

Ett P.M. som nådde stockholmskriminalen 28 juli 44 uppgav bland annat följande: ...att han i Berlin genom Gestapos försorg varit i tillfälle att läsa hela polisrapporten (även de hemliga delarna?) i den Gustavsson-Molanderska affären. Vidare har Larsson för sin hustru uppgivit, att han varit tyskarna behjälplig med konstruerandet av de s k robotplanen, men att han numera inte var så säker till sitt liv när han "visste för mycket".

Wall, Kamstedt och Waffen-SS

Det var agronomen och skogsexperten Göte Erland Sigvard Wall som i första hand hjälpte Larsson att ta sig till Norge. De båda följdes åt i samma kupé från Södertälje. Över gränsen från Charlottenberg tog sig Larsson och Wall till fots. Inne i Norge fick de skjuts med ett tyskt befäl via Kongsvinger till Oslo där de skilts åt.

Wall hade blivit avskedad men med gott betyg. Anledningen tror han var att han närmast var att hänföra till nationalsocialist även om han inte var medlem. Han ansåg som enda utväg att söka värvning till Waffen SS i Norge. Någon värvning blev inte av och Wall fick en dom på tio års straffarbete i Sverige för spioneri. En annan inblandad som hade sökt tjänst hos Waffen-SS var Larssons inneboende Kamstedt. Eftersom han hade korrespondensen om detta hemma var han rädd för att polisen vid en hemundersökning skulle hitta denna och kunde börja undra vad för slags figur han var.

Telefonavlyssningen kan den 3 december 1943 meddela: Gun Kamstedt (frun till Gustav?) ska flytta från Larsson. Efter de senaste händelserna i Norge har Gun K. Och L. Blivit osams. Gun K. Som är anställd på Nationell tidning, är nazist, och L. "vill inte städa och laga mat åt en person, som försvarar våra dagars nazister".

Gustafsson och Molander

Larsson har lärt känna ingenjör Nils Erik Gustafsson under 1942 eller 43. De diskuterar många företagsprojekt och tekniska lösningar tillsammans och Larsson drar in Gustafsson i frågan om att kopiera ritningar av vapen. Gustafsson lånar ut pengar till Larsson och tar på sig att vara mellanhand för att hustrun ska få hjälp med försörjningen. Gustafsson är den som råkar mest illa ut efter rättegången 1943 när han blir dömd till 4 års straffarbete och blir intagen på Långholmen. Vid rättegången 1945 mot Larsson konfronteras han med Gustafsson, som hämtas från Långholmens sinnessjukavdelning där han avtjänar ett 4-årigt straff. (kriminalstationen 30 oktober 1945)

Måndagen den 24 maj hämtar Larsson ritningarna på ritkontoret i frihamnen och tar kopior på allkopia och träffar Gustafsson vid 16-tiden vid Nybroplan och de vandrar tillsammans mot Djurgårdsbron. De är överens om att ritningarna då överlämnades till Gustafsson men versionerna skiljer sig om hur det gick till och hur mycket Gustafsson visste. Det var sista gången de hade någon kontakt innan Larsson for till Tyskland.

Fråga förhørsledaren: Skulle han reflektera på att syssla med illegal verksamhet ?

Gustafsson: Nej, men jag ansåg inte Larsson för en skurk... det ligger nära till hands att den som är utblottad gör lätt en stöld.

Molander fick ett kortare straff och avsked från sin tjänst för...

Arbetsuppgifter i Tyskland

Avlyssningen noterar en del kommentarer att det går bra för Nisse:

...Han är i Berlin, har anställning på en fabrik 1050 kr. i lön. Han trivs hemskt bra. Han ska bli driftsingenjör på en stor fabrik

Sverige har han intet att hämta och hellre är han där än går här och är arbetslös... ...han försörjer oss hederligt och anständigt... ...han har inte varit med om ett enda riktigt bombanfall, där han bor utanför Berlin är rena landet, skog sjö och ängar...

I rättegångsprotokollen från 1945 tar upp hur Larsson togs emot i Berlin. I förhör med tysk säkerhetspolis fick han klartecken även efter han berättat om sina kontakter med engelska underrättelseväsendet. Han fick tom ett intyg om sin pålitlighet. Arbetet vid maskingevärstillverkningen i Maget passade honom inte, enär han kommit till Tyskland för att utforska framstegen inom det artilleritekniska området.

Tyska underrättelsetjänsten försökte värva honom för att rulla upp den engelska underrättelsetjänstens kontakter i Tyskland. Det lyckades inte eftersom Larssons hustru aldrig vidarebefordrade ett kodat meddelande han skickade till Stockholm. Larsson samlade på sig information om tysk artilleriteknik och väntade på att han skulle komma i förbindelse med den kontaktman han blivit utlovad från engelskt håll. I december -43 sammanförde en sekreterare på Maget-fabriken honom med en affärsman vid namn Hans Diedrich Budczies som sade att han skulle se till att meddelanden han ville skicka skulle hamna i rätta händer. Denna kontakt fungerade mellan januari -44 till januari -45.

Efter kapitulationen maj -45

För alla de allierade ockupationsmakterna var det viktigt att få kontakt med forskare och viktig personal inom raketindustrin eftersom man inte ville att dokumentation skulle förstöras, och Larsson hade flera uppgifter om var de befann sig.

Vid krigsslutet befann sig Larsson på Skoda-verken i Tjeckoslovakien. Han fick uppdrag att vara kurir västerut, och vid det andra tillfället blev han förhörd amerikansk militär personal den 10 maj 1945. Den historia han hade att berätta då handlade om V1 och V2-raketerna i två års tid. Han hade viktiga kontakter och visste var nyckelpersoner i raketprogrammet befann sig.

Ref No SAIG/12 17 May 1945	-----
SEVENTH ARMY INTERROGATION CENTER APO 758 US ARMY	
<u>NOTES ON PERSONALITIES AND ESTABLISHMENTS</u> <u>ASSOCIATED WITH DEVELOPMENT OF V-WEAPONS</u>	
I. <u>SOURCE</u>	
LARSSON, Nils, a Swedish engineer who has worked for two years in Germany on rocket research. He appears to have a well-rounded picture of German rocket production and plans, and although he admits that he is only a "small man" in this field, he knows the more important men and where they can be found. He volunteered the information published below, which is given in source's own words.	
Rating: B-2	Date of Information: 10 May 1945 Interrogator: E.V.H.L.

Vid förhör med personal i amerikanska armén kunde Larsson ge besked om var vissa nyckelpersoner i raketindustrin befann sig. Över hundra av dessa värvades över till USA i operation Paperclip.

Riktigt samma historia berättade han inte i senare förhör i Oslo där hans uppgifter skulle kontrolleras av den brittiska legationen och högkvarteret i London. På Maget (Rheinmetall-Borsig) arbetade han på olika divisioner mellan 1:a juli 1943 till 1:a juni 1944. Därefter på Skoda-verken i Prag och Pilsen fram till kapitulatonen. Under den sista tiden var han inblandad i utveckling av raketvapen och deltog i experiment i Grossendorf på Hela-halvön.

Om hans uppgifter stämde att han var en genuin brittisk agent rekommenderade förhørsledaren att han skulle få ett intyg och ekonomisk hjälp som skulle underlätta för honom innan han återvände till Sverige. Han hoppades på mildare behandling av de svenska myndigheterna om han fick intyget. Den 24 oktober anhölls han i Oslo. Intyget var inte mycket till hjälp.

Rättegången och domen

Den svenska kriminalen begärde förpassning till Sverige och han utväxlades mellan norsk och svensk polismyndigheter den 26 oktober 1945. Det som sedan togs upp i domstolen handlade bara om det som utspelat sig i Sverige, kopieringen av hemliga ritningar och kontakterna med Tysklands och Englands militära agenter. Samarbetet med de tidigare dömda, Gustafsson och Molander togs upp, resan till Norge tillsammans med Wall, och andra vittnen i hans närhet kallades in. Domen blev 7 års straffarbete av vilket han avtjänade 2 år och 8 månader innan han frigavs.

Åklagaren kunde den 9 november berätta att man i samband med avvecklingen av den tyska legationen påträffat en ritning av pansarvärnsgeväret i ett av general Utmanns kassaskåp. Larssons försvarsadvokat Grönfors menade att den tyske militärattachéns huvudintresset för vapnet var att bli övertygad om Larssons lojalitet. Ett vapen med bara 20 mm kaliber var annars inte intressant.

Men det påverkar inte straffvärdet för handlingen att lämna ut uppgifter om hemliga vapen. För ett eventuellt invasionsförsök av en främmande makt är det av vikt att känna till Sveriges försvarsförmåga och teknik.

Någon idealitet syntes icke ha förestavat Larssons handlingssätt, sade åklagaren. Han menade att det handlade om ekonomiska motiv. På grund därav yrkades att ett mycket strängt straff måtte ådömas Larsson. Den del av rättegången som behandlade uppgifter om vapnen hemligstämplades i 25 år.

Källor och vidare läsning:

Rättegången 1943 mot Gustavsson och Molander	Stadsarkivet Stockholms Rådhusrätt
Rättegången 1945 mot Larsson	Stadsarkivet Stockholms Rådhusrätt
Säkerhetspolisens handlingar om Larsson	Riksarkivet Arninge SÄPO
Dagstidningar, bland annat Dagens Nyheter, GHT, Svenska Dagbladet, Stockholmstidningen, Aftontidningen, Aftonbladet, Expressen	
Diverse vapenartiklar och sammanställningar av AI-Gemini	